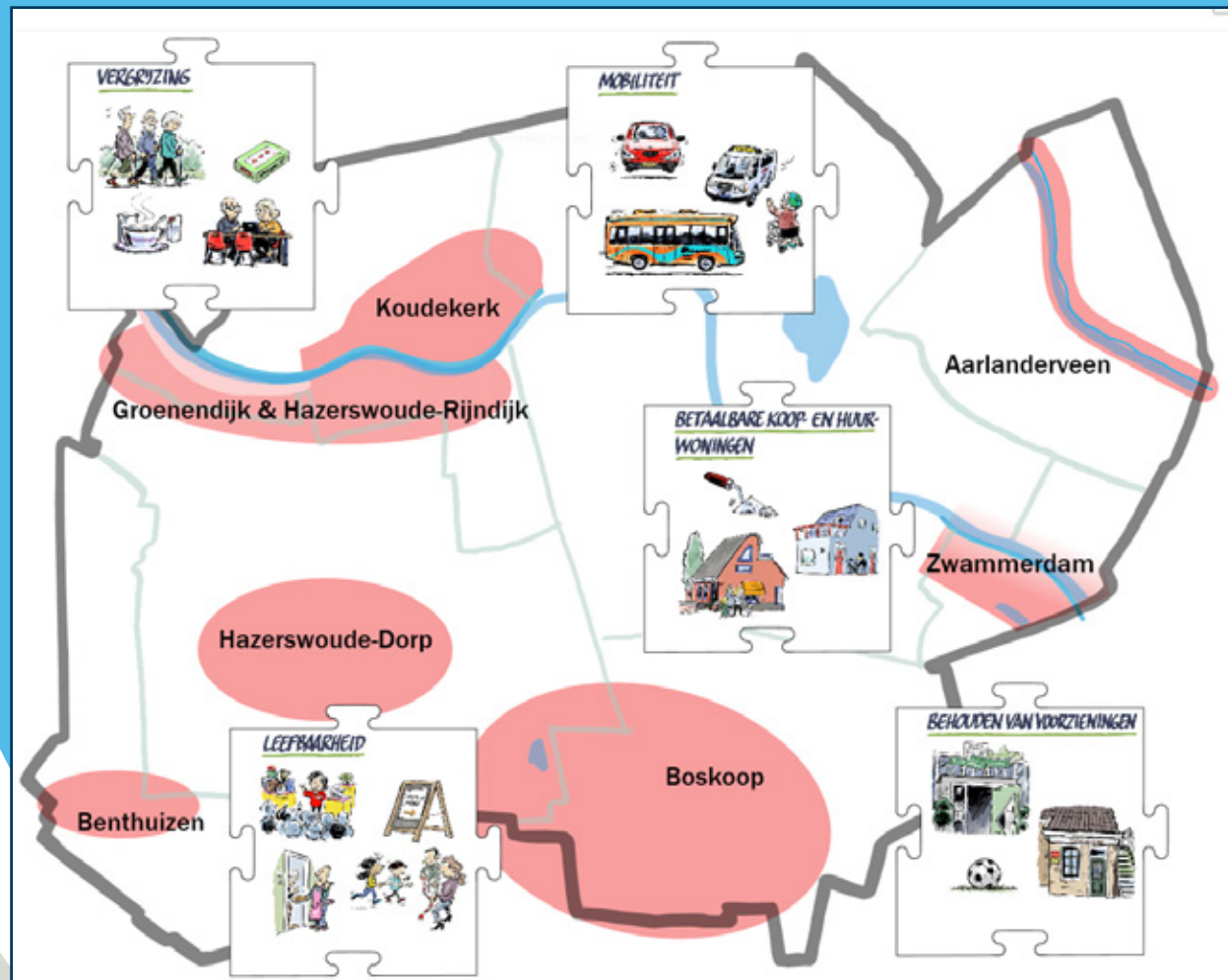

GEBIEDSVISIES 7 DORPEN GEMEENTE ALPHEN AAN DEN RIJN

De basis voor alle plannen in de komende 10 jaar

VOORWOORD

Voor u liggen 7 gebiedsvisies, 1 voor elk dorp van de gemeente Alphen aan den Rijn. De gebiedsvisie beschrijft de huidige stand van zaken van het dorp op het gebied van ruimte, sociale samenhang en veiligheid en de belangrijkste ontwikkelingen voor het dorp in de komende 5 tot 10 jaar.

De gebiedsvisies zijn de basis voor nieuw op te stellen bestemmingsplannen voor de 7 dorpen in onze gemeente. Ook worden deze visies onderdeel van de op te stellen omgevingsvisie voor de gehele gemeente. De gebiedsvisies vormen samen met de nog op te stellen of verder uit te werken visies voor Alphen-stad, het buitengebied en de bedrijventerreinen de bouwstenen voor de omgevingsvisie.

Enkele onderwerpen uit de gebiedsvisies voor de dorpen zijn te vertalen naar concrete acties voor de komende 4 jaar. Die onderwerpen krijgen een uitwerking in de wijkplannen.

Interactief proces

De gebiedsvisies voor alle dorpen zijn tot stand gekomen in een interactief proces, waarbij dorpsraden, -overleggen, -netwerken, belangenverenigingen en bewoners zijn geraadpleegd. Bovendien is tijdens een gezamenlijke bijeenkomst voor alle dorpen met vertegenwoordigers van belangenorganisaties gesproken. Veel informatie was al bekend. Zo hebben alle dorpen een eigen dorpsvisie opgesteld en speerpunten geformuleerd. Deze informatie en de informatie uit de diverse bijeenkomsten zijn verwerkt in de 7 gebiedsvisies of in wijkplannen.

Toekomst

De gebiedsvisies dienen samen met de wijkplannen en de dorpsvisies als basis voor toekomstig overleg tussen gemeente en dorpen. Ook zijn zij de basis voor alle toekomstige plannen in de dorpen. Aan de hand van de actualiteit kunnen de visies en wijkplannen worden bijgesteld en aangepast tot een actueel document. Zo blijft de visie op de toekomst van de dorpen actueel.

Leeswijzer

Dit document start met een algemene inleiding, waarin staat hoe de gebiedsvisies tot stand zijn gekomen. Vervolgens vindt u de 7 gebiedsvisies van alle dorpen. Het laatste hoofdstuk betreft een beschrijving van de algemene trends en ontwikkelingen in de samenleving, waarmee ook rekening is gehouden bij het opstellen van de gebiedsvisies.

Wethouder Gerard van As

INLEIDING

Per 1 januari 2014 is de gemeente Alphen aan den Rijn ontstaan uit de voormalige gemeenten Alphen aan den Rijn, Boskoop en Rijnwoude. De nieuwe gemeente Alphen aan den Rijn is een gemeente met ruim 110.000 inwoners. Naast de grote kern Alphen aan den Rijn bestaat de gemeente uit de 7 dorpen Aarlanderveen, Benthuizen, Boskoop, Hazerswoude-Dorp, Hazerswoude-Rijndijk, Koudekerk aan den Rijn en Zwammerdam.

In het coalitieakkoord 2018-2022 hebben de coalitiepartijen een aantal doelstellingen geformuleerd op het gebied van ruimtelijke ontwikkelingen. Deze doelstellingen zullen onder andere worden vertaald in een nieuw bestemmingsplan voor de dorpen van Alphen aan den Rijn. Voor onze grootste kern, Alphen aan den Rijn, is in 2018 al een nieuw bestemmingsplan vastgesteld: Alphen Stad.

Besloten is om vooruitlopend op het maken van een bestemmingsplan eerst een strategische visie op te stellen voor onze dorpen. Per dorp wordt een afzonderlijke maar wel integrale visie vastgesteld. Met deze integraliteit willen we voortuitlopen op de komst van de Omgevingswet. De Omgevingswet brengt alle bestaande regelingen die betrekking hebben op de fysieke leefomgeving bij elkaar, waarbij ook aandacht wordt geschonken aan maatschappelijke ontwikkelingen in een gebied. De inrichting van de fysieke leefomgeving heeft directe gevolgen voor het sociale domein. Door het behouden en versterken van bestaande basisvoorzieningen zijn inwoners in staat om naar vermogen te participeren. Ook heeft de leefomgeving invloed op de gezondheid en het welbevinden van inwoners, zoals voldoende groen en de mogelijkheden om te bewegen. Op basis van die nieuwe wet hebben we te zijner tijd de verplichting om een gemeentelijke omgevingsvisie voor het hele grondgebied vast te stellen.

In de integrale gebiedsvisies die per dorp zijn opgesteld wordt aandacht geschonken aan alle thema's die leven in het dorp en thema's die bijdragen aan een veilige en gezonde fysieke leefomgeving. Uiteindelijk zullen de afzonderlijke gebiedsvisies gebundeld worden in 1 algehele gebiedsvisie voor de dorpen van de gemeente Alphen aan den Rijn. Deze gebiedsvisie bevat richtinggevende ambities en speerpunten voor de komende 5 à 10 jaar. De gebiedsvisie zal gebruikt worden als opmaat voor een nieuw bestemmingplan, maar zal ook het kader zijn op basis waarvan onze wijkplannen worden opgesteld. Deze visie zal ook als basis dienen voor een later op te stellen omgevingsvisie voor de gehele gemeente.

Deze 7 gebiedsvisies in dit document zijn mede gebaseerd op informatie uit bestaande beleidsdocumenten, zowel lokaal als bovenlokaal, zoals bomenbeleid, geurbeleid, beleidskader tijdelijk wonen en de regionale woonagenda waarin is opgenomen dat 25% van het nieuwbouwprogramma uit sociale huur moet bestaan. De visies zijn niet bedoeld ter vervanging van die documenten. Deze beleidsdocumenten blijven onverkort van kracht.

INHOUDSOPGAVE

AARLANDERVEEN	9	HAZERSWOUDE-RIJNDIJK	103
1 Inleiding	10	1 Inleiding	105
2 Maatschappelijke en sociale situatie	14	2 Maatschappelijke en sociale situatie	110
3 Ruimte	16	3 Ruimte	112
4 Mobiliteit (en infrastructuur)	25	4 Mobiliteit (en infrastructuur)	126
5 Duurzaamheid en milieu	26	5 Duurzaamheid en milieu	128
BENTHUIZEN	29	KOUDEKERK AAN DEN RIJN	133
1 Inleiding	30	1 Inleiding	134
2 Maatschappelijke en sociale situatie	34	2 Maatschappelijke en sociale situatie	139
3 Ruimte	36	3 Ruimte	141
4 Mobiliteit (en infrastructuur)	44	4 Mobiliteit (en infrastructuur)	150
5 Duurzaamheid en milieu	45	5 Duurzaamheid en milieu	151
BOSKOOP	51	ZWAMMERDAM	155
1 Inleiding	52	1 Inleiding	156
2 Maatschappelijke en sociale situatie	57	2 Maatschappelijke en sociale situatie	160
3 Ruimte	60	4 Mobiliteit (en infrastructuur)	172
4 Mobiliteit (en infrastructuur)	71	5 Duurzaamheid en milieu	172
5 Duurzaamheid en milieu	73	 	
 		ALGEMENE TRENDS EN ONTWIKKELINGEN	176
HAZERSWOUDE-DORP	79	MONITORING	184
1 Inleiding	80	 	
2 Maatschappelijke en sociale situatie	84	COLOFON	185
3 Ruimte	87		
4 Mobiliteit (en infrastructuur)	95		
5 Duurzaamheid en milieu	97		

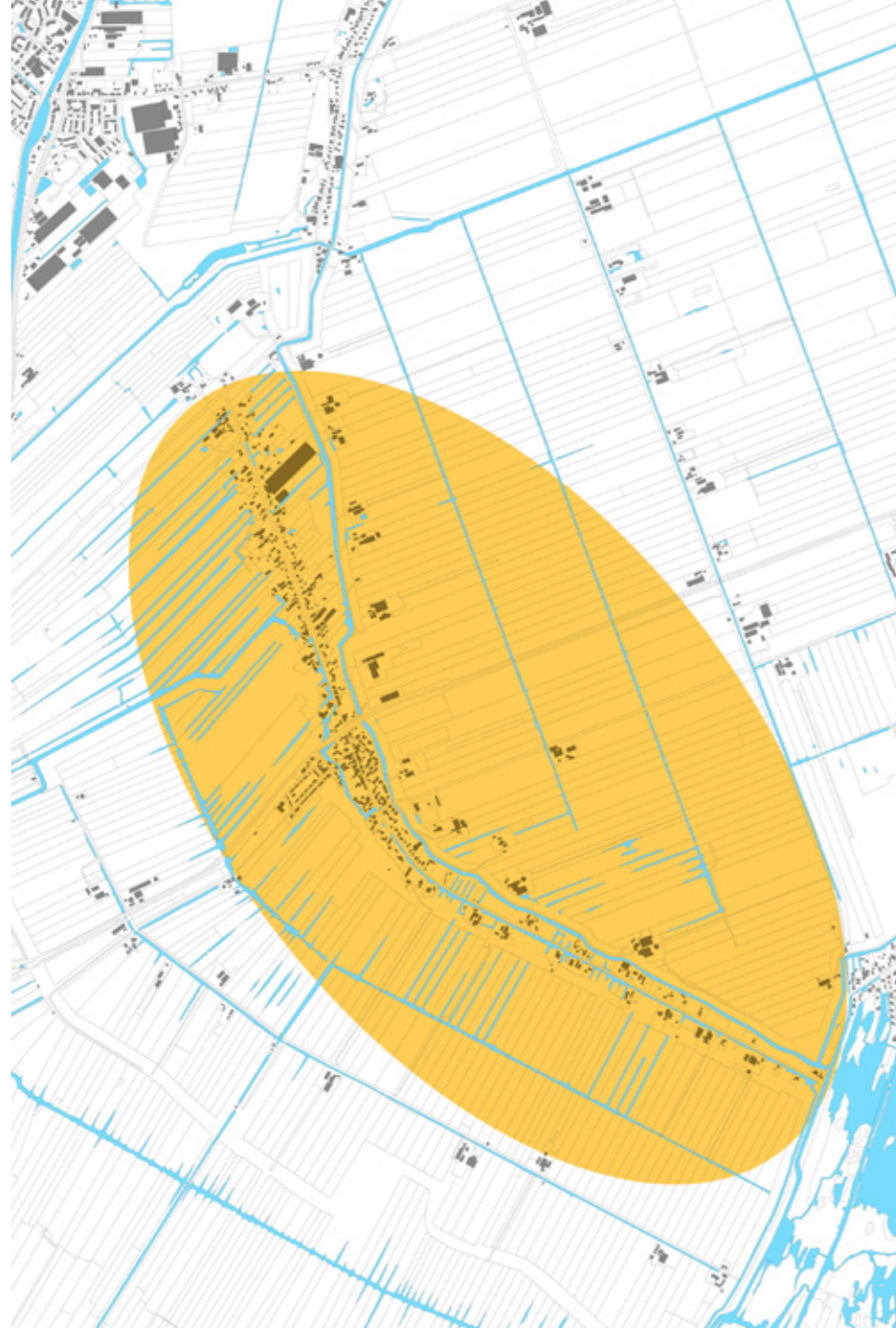

GEBIEDSVISIE AARLANDERVEEN

Aarlanderveen is een krachtig dorp met grote onderlinge betrokkenheid van de inwoners. Woningbouw voor jongeren is noodzakelijk om als Aarlanderveen voorbereid te zijn op de toekomstige ontwikkelingen.

Globale begrenzing van de visie

1 INLEIDING

Per 1 januari 2014 is de gemeente Alphen aan den Rijn ontstaan uit de voormalige gemeenten Alphen aan den Rijn, Boskoop en Rijnwoude. De nieuwe gemeente Alphen aan den Rijn is een gemeente met ruim 110.000 inwoners. Naast de grote kern Alphen aan den Rijn bestaat de gemeente uit de 7 dorpen Aarlanderveen, Benthuizen, Boskoop, Hazerswoude-Dorp, Hazerswoude-Rijndijk, Koudekerk aan den Rijn en Zwammerdam. Dit is de gebiedsvisie voor Aarlanderveen van de gemeente Alphen aan den Rijn. De gebiedsvisie beschrijft de huidige stand van zaken van het dorp op het gebied van ruimte, sociale samenhang en veiligheid, en de belangrijkste ontwikkelingen voor de komende 5 tot 10 jaar. De gebiedsvisie staat niet op zich, maar wordt gebruikt voor het opstellen van een nieuw bestemmingsplan voor alle dorpen, voor het opstellen van een omgevingsvisie én voor een vertaling naar wijk- en uitvoeringsplannen voor de komende 4 jaar.

De gebiedsvisie is daarmee een document waarin de gemeente haar beleidsuitgangspunten formuleert, het is niet direct bindend voor burgers. De geformuleerde beleidsuitgangspunten dienen vervolgens als overweging ter onderbouwing van de bestemmingsplannen. Het bestemmingsplan is -in tegenstelling tot de visie- wel een document dat direct bindend is voor burgers. In deze integrale gebiedsvisie schenken we aandacht aan alle thema's die leven in het dorp en thema's die bijdragen aan een veilige en gezonde fysieke leefomgeving. We houden rekening met de belangrijke trends en ontwikkelingen die mede de toekomst van dit dorp bepalen. Daarbij is in de brede zin gekeken naar wat nodig is om de dorpen vitaal en levend te houden en wat nodig is om de sociale structuur van de dorpen te

versterken. De gemeente zet daarbij onder andere in op het bouwen voor eigen behoefte van de dorpen, passend bij de sociale structuur van het dorp.

In hoofdstuk 1 van deze visie voor Aarlanderveen wordt het dorp beschreven zoals het nu is. Er worden speerpunten benoemd voor de komende jaren en kansen en bedreigingen. In hoofdstuk 2 wordt de maatschappelijke en sociale situatie verder uiteengezet in thema's als leefbaarheid, voorzieningen, jeugd en gezondheid. In hoofdstuk 3 wordt het ruimtelijke aspect beschreven, waarin onder andere ingegaan wordt op wonen, cultureel erfgoed, economie en veiligheid. In hoofdstuk 4 wordt mobiliteit verder toegelicht en in hoofdstuk 5 milieu. In hoofdstuk 6 worden landelijke trends en ontwikkelingen beschreven aan de hand van de thema's duurzaamheid, veiligheid, leefbaarheid, wonen, digitalisering, mobiliteit, jeugd, ouderen en zorg.

1.1 Beschrijving van het dorp

Aarlanderveen vormde tot 1918 een zelfstandige, burgerlijke gemeente. In dat jaar vond de gemeentelijke herindeling plaats waardoor Aarlanderveen tot de gemeente Alphen aan den Rijn ging behoren. Aarlanderveen is het meest agrarische dorp van de gemeente Alphen aan den Rijn, gelegen in het noordoosten van de gemeente. Het is een lintdorp. Het lint, dat bestaat uit Noordeinde, Dorpsstraat en Zuideinde, wordt ter hoogte van de Dorpsstraat doorsneden door de Nieuwkoopseweg (N231).

De Molenviergang (buitengebied), de katholieke kerk met begraafplaats, de hervormde kerk, de Morgenster, het stationsgebouw (tegenwoordig een woning) en een groot aantal historische boerderijen en woningen dragen bij aan het unieke karakter van het dorp. Andere functies in het gebied zijn agrarische bedrijvigheid, horeca, recreatie en sportvelden. De functies komen verspreid voor langs het hele lint, met een concentratie in het centrum van het dorp. Er zijn in totaal 38 verenigingen en de sociale samenhang in het dorp is sterk. De objectieve veiligheid en de sociale veiligheid in het dorp is hoog. Er wonen ongeveer 1200 mensen in Aarlanderveen in 490 huishoudens. Dat is 1% van de Alphense bevolking. Er zijn relatief weinig jongeren in Aarlanderveen die op zichzelf wonen. Van de twintig- tot dertigjarigen, woont minder dan 25% zelfstandig of samen met een partner. Aarlanderveen laat zich karakteriseren als een typische, kleine plattelandsgemeenschap met problemen rond het behoud van voorzieningen en vergrijzing.

1.2 Algemene trends en ontwikkelingen

De verzorgingsstaat verandert naar een participatiesamenleving. De gemeente heeft de taak om goed toegankelijke basisvoorzieningen in stand te houden en te versterken, zodat iedereen kan deelnemen in de samenleving (een inclusieve samenleving). Dit betekent ook dat de gemeente eigen initiatieven van inwoners ondersteunt en stimuleert.

Vergrijzing is een belangrijke demografische ontwikkeling. Die leidt tot een toenemende behoefte aan voor ouderen geschikte woningen en voorzieningen in de buurt. Voor jeugd geldt dat kinderen veilig en gezond moeten kunnen

opgroeien en dat er voorzieningen zijn om hun talenten te ontwikkelen. Ontgroening en het wegtrekken van jongeren zijn een risico dat vooral voortkomt uit het gebrek aan betaalbare woningen voor deze doelgroep. Om gebruik te kunnen maken van basisvoorzieningen is toegang ertoe essentieel. Hieronder valt ook digitale toegang. Het is daarom belangrijk dat digitale ondersteuning en dienstverlening toegankelijk en bereikbaar zijn voor alle inwoners. Ook mobiliteit speelt een grote rol bij het bereiken van voorzieningen. Bijvoorbeeld de transitie naar elektrisch rijden, zelfrijdend vervoer en bezorging via drones.

Een onderwerp dat de komende jaren een grote rol speelt op het terrein van veiligheid is ondermijning. 'Ondermijning' is een containerbegrip waar diverse vormen van georganiseerde criminaliteit onder geschaard worden. Criminele activiteiten maken een samenleving en haar instellingen corrupt en hebben een ondermijnend effect.

De energietransitie is een enorme opgave die ook in de dorpen haar uitwerking heeft. De ruimtelijke inpassing van duurzame energieopwekking door bijvoorbeeld zonnepanelen of windmolens, en het verduurzamen van de bestaande bouw (aardgasloos) hebben ook gevolgen voor bestaande netwerken (bijvoorbeeld elektriciteit).

In hoofdstuk 6 is een uitgebreide omschrijving te vinden van trends en ontwikkelingen.

1.3a Visie van het dorp/de dorpsbewoners

In de afgelopen jaren zijn de meningen van de dorpsbewoners over hun dorp via de belangenverenigingen en belevingsonderzoeken gepeild. De dorpsbewoners zijn trots op hun dorp. Het ruimtelijke karakter en de gemeenschapszin van het dorp zijn de pijlers voor Aarlanderveen in de toekomst. Om het unieke karakter van Aarlanderveen te behouden, zullen we moeten investeren in jonge gezinnen. De leeftijdscategorie tussen 25 en 40 jaar, de startende gezinnen, is sterk ondervetwoordigd in het dorp. Er is behoefte aan starterswoningen en betaalbare woningen in het dorp. Bij het wegtrekken van de zeer actieve groep jongeren van ca. 22-26 jaar komt de toekomst van het dorp in het gedrang.

Er is ook behoefte aan zorgwoningen voor ouderen die graag ook van hun oude dag binnen de dorpsgemeenschap willen genieten. Verder kunnen we de leefbaarheid vergroten door de Dorpsstraat te ontlasten van zwaar verkeer, te investeren in goed (mobiel) internet en het creëren van een online dorpsgemeenschap.

Een betere busverbinding en snellere bereikbaarheid voor acute zorg zoals ambulance is een uitdrukkelijke wens van het dorp.

1.3b Visie van de gemeente op het dorp

Het dorp Aarlanderveen leefbaar houden met ruimte voor jong en oud. Hiertoe realiseren van nieuwe woningen voor de doelgroepen starters en jonge gezinnen op kleinschalige locaties in en aan het dorpslint, waarbij de karakteristiek van het lintdorp behouden blijft. We zetten in op verduurzaming van het dorp en op het verbeteren van de mobiliteit en bereikbaarheid van het dorp.

WONEN OP MAAT

1.4 Speerpunten voor Aarlanderveen

Wanneer we de speerpunten van de inwoners koppelen aan de belangrijkste trends en ontwikkelingen voor de komende jaren (zie hoofdstuk 6), komen we tot de onderstaande onderwerpen, die specifiek voor Aarlanderveen van belang zijn. Deze onderwerpen moeten we verder uitwerken in het wijkplan en het bestemmingsplan.

- *wonen op maat*. Meer woningen bouwen voor jonge gezinnen en voor ouderen, rekening houdend met de beperkte ruimte voor woningbouw;
- *behoud en toegankelijkheid* van de basisvoorzieningen;
- *stimuleren* van dagtoerisme, verblijfsrecreatie en cultuurtoerisme.

Aanvullende punten daarbij zijn:

- *behoud van het niveau van veiligheid*. Het niveau van veiligheid blijft hetzelfde in de komende jaren;
- *duurzaamheid*: inzetten op energiebesparing, opwekking van duurzame energie en vervanging van aardgas;
- *verbeteren van de mobiliteit van het dorp*. Denk hierbij aan het woon-werkverkeer, duurzaam openbaar vervoer en seniorenvervoer.

1.5 Kansen en bedreigingen

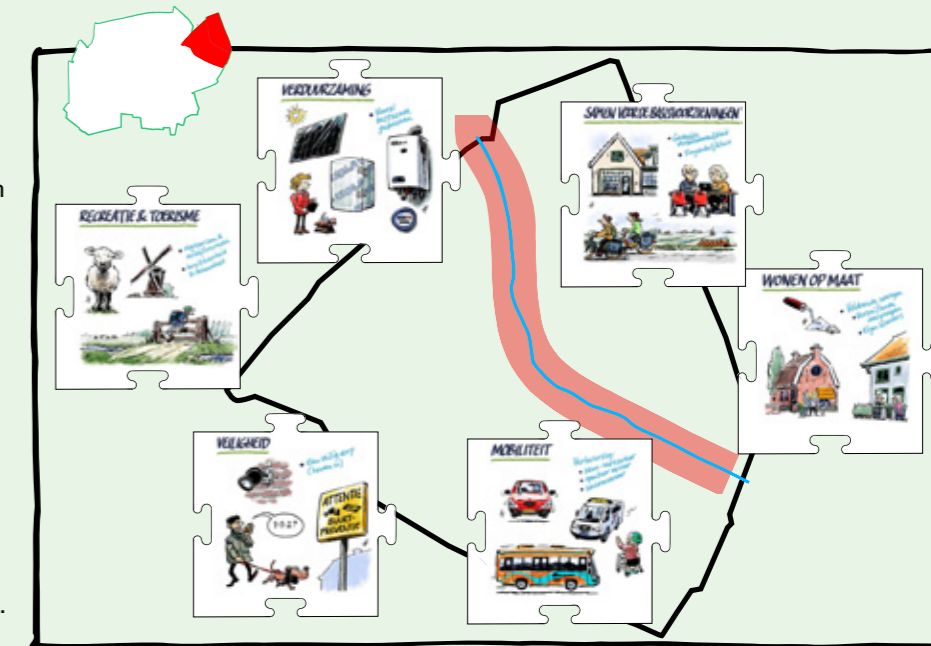
Een samenleving in beweging brengt kansen en bedreigingen met zich mee. Kansen om zaken zoals de leefbaarheid te verbeteren, maar ook bedreigingen die die leefbaarheid kunnen aantasten. Aarlanderveen kent de volgende kansen en bedreigingen:

Kansen:

- grote betrokkenheid van inwoners bij elkaar en bij hun (leef)omgeving;
- aanwezigheid van verschillende ontmoetingsplekken biedt kansen voor initiatieven in het kader van participatie/sociale ontwikkelingen;
- verbetering van de digitale aansluiting (betere internetverbinding);
- het recreatieve potentieel van Aarlanderveen en de directe omgeving.

Bedreigingen:

- regels (zoals de grens van het BSD, de 20 KE-contour, molenbiotopen, cultuurhistorisch kroonjuweel en geurcirkels) beperken de bouw mogelijkheden;
- slechte ontsluiting van het dorp door beperkt aantal toegangswegen en smalle straten;
- bodemdaling van het veenweidegebied;
- vergrijzing en afname van het aandeel jonge gezinnen;
- wegtrekken van de groep actieve jongeren omdat er geen betaalbare woningen zijn.

2 MAATSCHAPPELIJKE EN SOCIALE SITUATIE

Leefbaarheid en voorzieningen

Aarlanderveen is een hechte en trotse gemeenschap van jong tot oud. Er zijn in het dorp 38 verenigingen en clubs. Daarnaast zijn de basisschool, de kerken, de brandweer, het buurtpreventieteam, de Drie-Molenloop en de lokale ondernemingen belangrijk voor de leefbaarheid in het dorp.

Gezien ontwikkelingen als vergrijzing, en trends als internetwinkelen, schaalvergroting en veranderende mobiliteit, is het de vraag of we het voorzieningenaanbod voor gezinnen op peil kunnen houden. Huidige voorspellingen houden rekening met een lichte daling van het aantal leerlingen op de basisschool in de komende decennia.

Daarmee is het grootste probleem van Aarlanderveen meteen duidelijk: hoe behouden we de belangrijkste voorzieningen voor de inwoners van dit kleine dorp? Er zijn geen voorzieningen voor de dagelijkse boodschappen en directe zorg (apotheek en tandarts) in het dorp. Wel is er een huisarts en is de sociale betrokkenheid groot, zowel naar elkaar als voor het dorp. We moeten zoeken naar oplossingen voor het voorzieningenaanbod, waarbij een rol voor de dorpsbewoners noodzakelijk is.

Op het gebied van digitale voorzieningen (snel internet) heeft Aarlanderveen nog wat stappen te zetten. Een snelle internetverbinding is nodig om mee te kunnen in de steeds verdergaande digitalisering van allerlei voorzieningen en sociale verbanden. Voor een klein dorp, waarin de vestiging van fysieke voorzieningen niet altijd rendabel is, is aansluiting op digitale voorzieningen van groot belang.

Mogelijkheden voor ontmoeting

Er zijn meerdere plekken waar men elkaar kan ontmoeten. De 4 kerken en het bloeiende verenigingsleven, inclusief een dorps huis, zijn uitstekende plekken om elkaar te ontmoeten. Er zijn veel gebouwen met een bijeenkomstfunctie.

Jeugd

Voor de jongeren zijn er enkele particuliere jongerenketen. De verschillende verenigingen vullen de vrijetijdsbesteding voor jongeren in. Voor de rest van de voorzieningen trekken de jongeren naar Alphen aan den Rijn en omgeving.

Gezondheid

Zoals al gemeld is Aarlanderveen een dorp dat gekenmerkt wordt door vergrijzing en terugloop van het aantal jongeren en jonge gezinnen. De huisarts is dan ook een belangrijke basisvoorziening voor de inwoners. Preventieve activiteiten om de gevolgen van de vergrijzing tegen te gaan, zijn dan ook van belang.

De laatste GGD-peiling laat zien dat volwassenen aangeven meer dan gemiddeld te drinken. Hier is aandacht voor nodig in de verschillende preventieprogramma's.

Veiligheid

Qua objectieve veiligheid kan Aarlanderveen getypeerd worden als een veilig dorp waar weinig overlast gemeld wordt. Het is de veiligste kern binnen de gemeente Alphen aan den Rijn, het dorp met het laagste aantal misdrijven per jaar. De beleving van veiligheid in het dorp is ook hoog.

Sport

In Aarlanderveen zijn meerdere sportverenigingen actief. Deze verenigingen hebben een belangrijke sociale rol. Om een goede en gezonde vereniging te laten voortbestaan, is voldoende aanwas nodig. Eigen initiatieven vanuit de verenigingen en het zoeken naar samenwerking met andere verenigingen zijn daarbij noodzakelijk. De gemeente faciliteert dit.

Evenementen

Aarlanderveen heeft een aantal jaarlijks terugkerende evenementen die een belangrijke sociale functie hebben: het dorpsfeest en een Molenloop met Pasen.

Daarnaast is de schaatstoertocht De Molenviergang vermeldenswaardig. Hiervoor komen mensen uit het hele land naar Aarlanderveen.

Conclusie

Het behoud van basisvoorzieningen is belangrijk, omdat we daarmee voorkomen dat we veel grotere maatwerkinvesteringen moeten doen. Er zijn creatieve oplossingen en slimme verbanden nodig om dit te bereiken. Het faciliteren van inwoners en ondernemers om deze creatieve oplossingen te realiseren, is een belangrijke voorwaarde voor succes.

3 RUIMTE

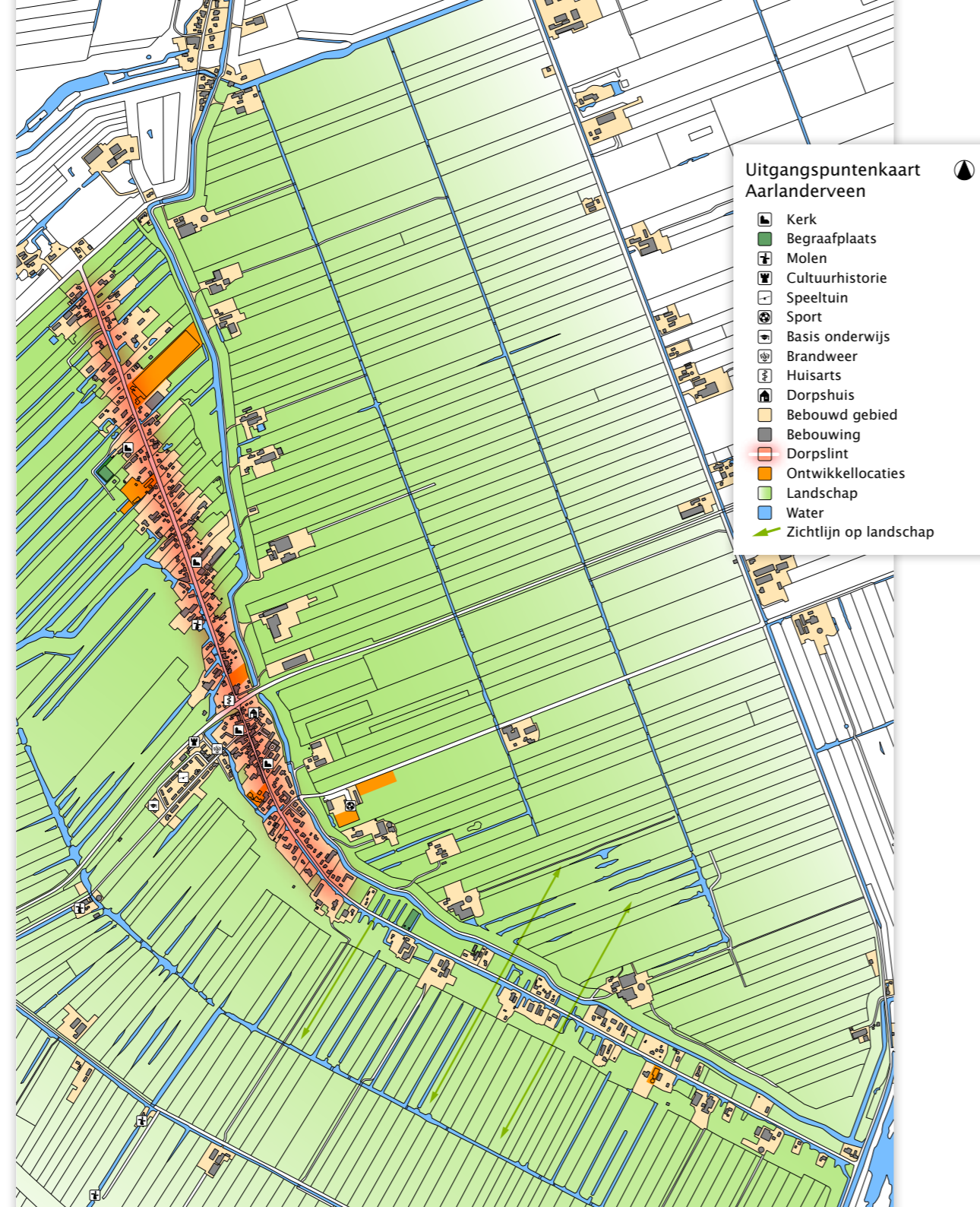
3.1 Ruimtelijke kwaliteit

Oorsprong

Het dorp Aarlanderveen bestond oorspronkelijk uit 2 delen: het eigenlijke dorp, dat midden in de polder lag, en het tweede deel, aan de rechteroever van de Oude Rijn, in het tegenwoordige Alphen aan den Rijn. Het binnen- en buitendorp aan de Oude Rijn waren door een kerkenpad met elkaar verbonden. Het eigenlijke dorp ligt hoger dan de aangrenzende veengebieden en droogmakerijen. De overgang wordt gevormd door een markant aanwezige steilrand (hoogteverschil). Richting de polders ten zuiden van Aarlanderveen is er een hoogteverschil van wel 3 meter.

In Aarlanderveen is een onderscheid ontstaan tussen het verdichte centrum met zijn nauwere profiel en de iets wijdere en open randen met agrarische bebouwing van het lint. Hier zijn de doorzichten naar het achterland niet alleen talrijker, maar ook breder. In het lint staan nog bijzondere gebouwen die het dorp karakteriseren, in het buitengebied is de molenviergang een blikvanger. De hoge dijken, kades, boezemvaarten, de molenviergang en de monumentale boerderijen vormen samen het beeld van een oer-Hollands landschap.

In een later stadium zijn in de tweede linie nieuwe linten ontstaan met een veel opener karakter. De aanleg van de Nieuwkoopseweg heeft het lint in een oostelijk en een westelijk deel gescheiden. Langs de provinciale weg is een uitbreidingswijkje ontstaan dat enigszins afbreuk doet aan de authenticiteit van de polder en van de oorspronkelijke bebouwingsstructuur van Aarlanderveen.

Stedenbouwkundige structuur

De steilranden langs het lint geven weidse uitzichten, in combinatie met de openheid die vooral in het Zuideinde van Aarlanderveen nog sterk aanwezig is.

Aan het Noordeinde is nog meer van het zogenoemde bovenland aanwezig. Dat is het niet-afgeveende poldergebied. Hier is het verschil in verkavelingsrichting tussen de polders aan beide zijden van de weg kenmerkend.

In de dorpskom staan de huizen met de voorgevel langs de doorgaande weg en met de zijgevels in de kavelrichting. Daardoor hebben de woningen vaak een geknikte vorm. Buiten de dorpskom zijn de erven vaak heel ruim. Met hun groene en boomrijke karakter vormen zij een prachtige overgang naar het achterland.

Aan het Noordeinde bevinden zich nog 2 kassencomplexen. Aan zowel het Noordeinde als het Zuideinde staan veel boerderijen en voormalige boerderijen.

De ruimtelijke kwaliteit van Aarlanderveen wordt opgeknipt en verstoord door de provinciale weg, die de dorpskom doorsnijdt. Vroeger lag op deze plek een spoorlijn.

Het Noordeinde, de dorpskom en het Zuideinde verschillen ruimtelijk flink van elkaar. Het noorden is vanouds een katholieke enclave, met de monumentale, neogotische kerk uit eind 19e eeuw.

Openbare ruimte

Het doorgaande lint is de voornaamste openbare ruimte. In het dorpshart is een pleintje bij de dorpskerk en de dorpskroeg. Ook de katholieke kerk op het Noordeinde heeft een markant voorplein met grote bomen.

Toekomstvisie

De volgende zaken zijn van belang voor de toekomstige ruimtelijke kwaliteit van Aarlanderveen:

- versterken van de ruimtelijke kwaliteit van het lint met de 2 bebouwingsprincipes: dicht en gemengd, en open met een ritmiek van doorzichten;
- behoud van de herkenbaarheid van de steilranden;
- behoud en versterking van de molenviergangen;
- uitbreidingen buiten het dorpslint zijn mogelijk binnen de ruimtelijke karakteristiek van het agrarisch erf.

3.2 Wonen

Kwantiteit

In Aarlanderveen is een woningbehoefte van gemiddeld 5 woningen per jaar tot 2030. Het nieuwbouwprogramma dient in principe voor 25% uit sociale huurwoningen te bestaan. Omdat de plannen die in deze kern mogelijk zijn voornamelijk kleine inbreidingsplannen betreffen - waar de realisatie van sociale huurwoningen niet altijd realistisch is - moet goed gekeken worden of de realisatie hiervan op andere plekken in de kern haalbaar is. De afgelopen

2 jaar is het bouwplan Hofje van 't Riet gerealiseerd. Bij het ontwikkelen van plannen zijn er verschillende belemmeringen, zoals de 20 Ke-contour, cultuurhistorisch kroonjuweel en de ruimte voor woningbouw die de provincie toestaat.

Kwaliteit

In Aarlanderveen staan vooral koopwoningen. Gezien hun omvang zijn dit relatief dure, vrijstaande woningen. De meeste woningen hebben een landelijke ligging en dat waarderen de inwoners. Veel woningen zijn al wat ouder, dus die voldoen vaak niet aan alle eisen en wensen van energiezuinigheid, levensloopbestendigheid en dergelijke. De vele ruimere woningen zijn door hun omvang vaak wel levensloopbestendig te maken. Dat is van belang, omdat senioren steeds langer zelfstandig (willen) blijven wonen.

Woningbehoefte per kernplanning

Voor starters en (lage) middeninkomens is het woningaanbod beperkt: er zijn weinig sociale huurwoningen en goedkope koopwoningen beschikbaar. Huurwoningen zijn er alleen in het buurtje ten westen van de dorpskom. Er zijn vrijwel geen appartementen in het dorp. De doorstroming in deze woningen is beperkt. Zo wonen er in de laagbouwhuurwoningen vrijwel geen gezinnen en starters. Dit heeft tot gevolg dat sommige starters het dorp moeten verlaten (al gebeurt dit ook vaak omdat jonge mensen graag in de stad wonen). Het toevoegen van enige woningen voor deze doelgroep kan dit probleem ondervangen. Dit zouden sociale huurwoningen, vrijsectorhuurwoningen tot ongeveer 900 euro en betaalbare koopwoningen (€ 180.000 tot € 250.000) moeten zijn. Deze toevoegingen zullen enige bijdrage leveren aan de vitaliteit van het dorp (gemeenschapsbinding, differentiatie van de leeftijdsopbouw). De verwachtingen over de bijdrage van woningbouw aan het behoud van voorzieningen dienen overigens niet hooggespannen te zijn, zo blijkt telkens weer uit studies elders.

Gezien de beperkte mogelijkheden voor woningbouw is het zaak zeer goed aan te sturen op betaalbare woningen. We willen het dorp helpen om een woningbouwproject van de grond te krijgen. Daarnaast willen we met de dorpsbewoners en de corporatie zoeken naar aanvullende mogelijkheden om een groter aanbod voor deze doelgroep te creëren. Te denken valt aan het mogelijk maken van splitsen van woningen, woningen realiseren in vrijkomende bedrijfsgebouwen, organiseren van een project met collectief opdrachtgeverschap door starters, senioren aanmoedigen om te verhuizen en gericht toewijzen van eengezinshuurwoningen aan jonge gezinnen.

Duurdere woningen zijn er veel in het lint en regelmatig worden nieuwe woningen toegevoegd, bijvoorbeeld op basis van ruimte voor ruimte. Deze toevoegingen dienen gefaseerd plaats te vinden; de ruimte voor woningbouw moet vooral benut worden voor het bouwen van woningen in het ontbrekende segment. Woningen voor ouderen zouden slechts beperkt moeten worden toegevoegd, gezien de beperkte voorzieningen.

Wensen vanuit dorp zelf: betaalbaar en divers wonen

De gemeente en de belangenvereniging praten al enkele jaren intensief over de toevoeging van nieuwe woningen. Het is lastig om locaties hiervoor te vinden. Er wordt momenteel gesproken over enkele kleinschalige inpassingen

in het lint. Elke locatie heeft haar eigen sterke en zwakke punten. Het draagvlak van de directe omgeving is vaak een heikel punt. De gemeente en de dorpsvereniging kijken naar de locatie van de sportvelden. Mogelijk kan er door het herschikken van velden een plek vrijkomen.

De bewoners zien een sterke toegevoegde waarde van het bouwen van goedkopere starterswoningen, omdat starters op dit moment lage slagingskansen hebben (bij zowel huur als koop). Het is voor de vitaliteit van het dorp van belang om de groep actieve jongeren voor het dorp te behouden. De inwoners hopen hiermee bepaalde voorzieningen voor het dorp te behouden. Hiervoor is al aangegeven dat woningbouw slechts een bescheiden bijdrage levert aan het behoud van deze voorzieningen.

Duurzaam wonen

De uitdaging voor verduurzaming van de woningvoorraad ligt in de bestaande voorraad. In Aarlanderveen is ongeveer 36% van de woningen gebouwd vóór 1944 en 18% tussen 1945 en 1969. Deze gegevens laten zien dat er in Aarlanderveen een grote opgave is voor het verduurzamen van bestaande woningen. De energieprestaties van woningen van vóór 1969 zijn vaak slecht. Investerings in de bestaande voorraad ten behoeve van duurzaamheid en levensloopgeschiktheid zijn aanzienlijk en moeten grotendeels door de eigenaren zelf betaald worden. De gemeente Alphen aan den Rijn kan waar nodig ondersteunen, subsidiëren en stimuleren.

De Morgenster.

Aarlanderveen in 1925.

3.3 Cultureel erfgoed

Karakteristiek voor Aarlanderveen is de lintbebouwing. Die ontwikkelde zich langs de lange ontginningsas Noordeinde – Dorpsstraat – Zuideinde, met eerst hoofdzakelijk agrarische bebouwing. Vanaf 1900 verdicht het lint zich door de bouw van nieuwe boerderijen, arbeiders- en middenstandswoningen, huizen voor notabelen en het vernieuwde complex rond de room-katholieke kerk. Bij de hervormde kerk aan de Dorpsstraat was al eerder een vrij dichte bebouwing ontstaan op smalle, diepe kavels, met onder andere enkele dorpswinkels.

De Nieuwkoopseweg loopt gedeeltelijk nog over het tracé van de oude spoorlijn Uithoorn - Alphen. Pas na de Tweede Wereldoorlog ontwikkelde zich een kleine uitbreidingswijk ten zuiden van het voormalige station. Tal van rijks- en gemeentelijke monumenten illustreren de cultuurhistorisch waardevolle bebouwing. Een van de meest in

het oog springende rijksmonumenten is molen De Morgenster. De zogenoemde molenbiotoop (beschermingszone) rond deze molen is van belang bij de ruimtelijke ontwikkelingen in de directe omgeving. Mede door de unieke Molenviergang staat Aarlanderveen in provinciale plannen te boek als een cultuurhistorisch kroonjuweel.

Ruimtelijke ontwikkelingen moeten een bijdrage leveren aan de kenmerkende kwaliteiten van het gebied. Ook in archeologisch opzicht is Aarlanderveen van betekenis. Men verwacht vooral bij het bebouwingslint sporen in de grond te vinden die van belang zijn voor het reconstrueren van de bewoningsgeschiedenis. Daarom zijn voor de meeste ingrepen in de bodem archeologische (bureau)onderzoeken nodig.

Cultuurhistorie wordt verankerd in de toekomstige ruimtelijke plannen. Daarnaast biedt de cultuurhistorische waarde van Aarlanderveen kansen voor een koppeling met het recreatieve potentieel van het dorp en de directe omgeving.

3.4 Recreatie en toerisme; paardenbeleid

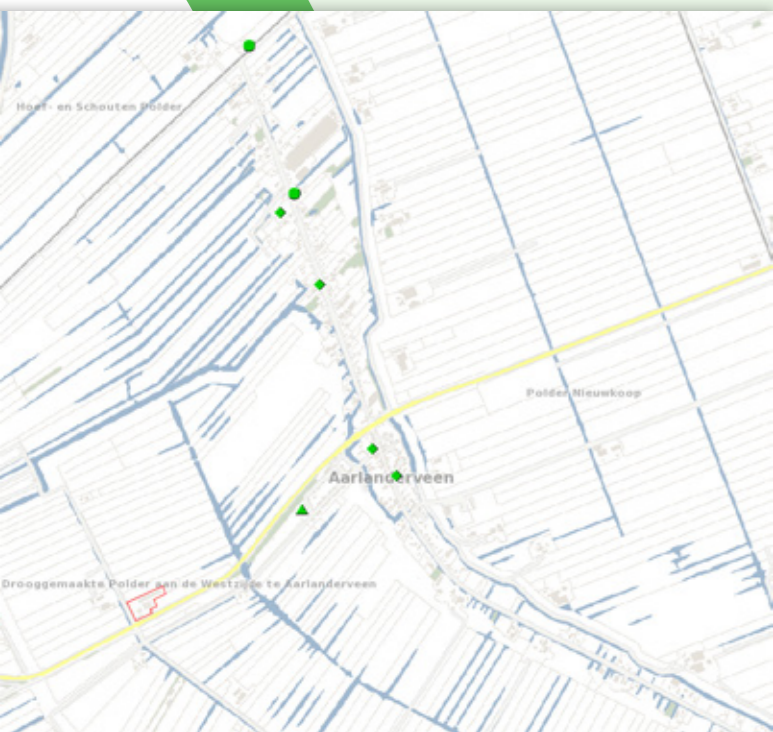
De ligging van Aarlanderveen is karakteristiek. Aan de noordzijde ligt een droogmakerij: de polder Nieuwkoop. Aan de zuidzijde ligt een veenweidegebied: de drooggemaakte polder ten westen van Aarlanderveen en de Zuid- en Noordeinderpolder. Het gebied aan de zuidzijde is specifiek geschikt voor de combinatie van recreatie, toerisme, natuur en agrarische bedrijvigheid. Met name ook de cultuurhistorie in dit gebied biedt goede kansen voor de koppeling en versterking van recreatie en toerisme. Te denken valt aan de molenviergang en het cultuurhistorisch waardevolle lint. Dit gebied aan de zuidzijde vraagt ook een versterking van het vaar netwerk.

Er is behoefte aan versterking van dagtoerisme (horeca, activiteiten), verblijfsrecreatie (camping, logeren bij de boer) en er liggen kansen voor internationaal cultuurtoerisme. Bereikbaarheid en bekendheid zijn daarbij essentieel. Ook recreatieve verbindingen naar omliggende gebieden zoals Alphen aan den Rijn en de Nieuwkoopse plassen zijn snel te leggen en bieden volop mogelijkheden voor verdere ontwikkeling van het toerisme. Versterking van recreatie en toerisme stelt eisen aan de ruimtelijke kwaliteit. Initiatieven moeten de ruimtelijke kwaliteiten omarmen en waar mogelijk versterken. Anderzijds moeten deze initiatieven mogelijk worden gemaakt in ruimtelijke plannen en visies.

Paardenbeleid

In het gebied is een groot aantal zogenoemde paardenbakken aanwezig en er is ook regelmatig vraag naar mogelijkheden voor het aanleggen daarvan. Het is voor het hele gebied belangrijk dat die paardenbakken zorgvuldig worden ingepast. Het gaat daarbij om een andere inpassing dan door beplanting. Verder moet met aspecten als geur, hinder, licht et cetera rekening gehouden worden.

Bluswatervoorzieningen
Aarlanderveen

3.5 Fysieke veiligheid

De brandveiligheidsvoorzieningen zijn goed. Aarlanderveen heeft een eigen brandweerpost en er zijn voldoende bluswatervoorzieningen (door de aanwezigheid van veel openbaar water). Het dorp kent een aantal kwetsbare objecten. Dit zijn gebouwen met een (grootschalige) publieksfunctie of gebouwen waarin veel mensen niet of verminderd zelfredzaam zijn (zoals de kerken, de school en een logiesgebouw). Deze kwetsbare gebouwen zijn voldoende brandveilig. Een aandachtspunt is het relatief grote aantal rieten daken in het dorp.

Binnen de dorpskern van Aarlanderveen zijn geen bedrijven of voorzieningen die gevaarlijk zijn voor de externe veiligheid (bijvoorbeeld bedrijven met opslag of productie van gevaarlijke stoffen).

De bereikbaarheid voor hulpdiensten is een aandachtspunt, vanwege de smalle straten en geringe ontsluitingsmogelijkheden van sommige locaties.

3.6 Economie

Er zijn verschillende vormen van bedrijvigheid te onderscheiden in Aarlanderveen.

Agrarische bedrijvigheid

Met name ten noorden van het lint in Aarlanderveen (polder Nieuwkoop) is agrarische bedrijvigheid aanwezig. Deze polder (van oudsher een droogmakerij) heeft minder last van bodemdaling en biedt alle ruimte voor agrarische bedrijvigheid. Ten zuiden van Aarlanderveen ligt een veenweidegebied dat veel kwetsbaarder is. Door oxidering van het veen daalt de bodem en stijgt het grondwater. In dit gebied is agrarische bedrijvigheid op de langere termijn kwetsbaarder, maar er is ruimte voor recreatie, toerisme en natuur.

Detailhandel

Er is op dit moment zeer beperkt detailhandel in Aarlanderveen aanwezig (2 vestigingen geregistreerd in Locatus 2017, de database van onderzoeksbureau Locatus). In de Detailhandelsvisie valt de kern Aarlanderveen buiten de detailhandelsstructuur van Alphen aan den Rijn, die bestaat uit (toekomstbestendige) winkelgebieden van meer dan 5 vestigingen.

Vanuit het economische perspectief in de Detailhandelsvisie worden voor de toekomst geen uitspraken gedaan (want er zijn minder dan 5 vestigingen aanwezig). De aanwezige solitaire vestigingen kunnen in hun huidige vorm wel behouden blijven vanwege hun functie voor de leefbaarheid van de kern Aarlanderveen. De inwoners hebben in gesprekken aangegeven dat zij zich wel zorgen maken over de leefbaarheid.

Toekomst

De huidige bedrijvigheid kan in Aarlanderveen blijven bestaan. Nieuwe bedrijvigheid toevoegen is in principe niet aan de orde, tenzij er sprake is van aantoonbare aan de kern gebonden bedrijvigheid en waarbij locaties elders kwalitatief gezien niet voldoen. Als de bedrijvigheid in de kern verdwijnt en er is geen markt voor andere bedrijvigheid, dan is transformatie naar woningbouw daar bijvoorbeeld denkbaar en wenselijk. Een mogelijk alternatief

hiervoor is flexibel gebruik van deze vrijgekomen ruimtes voor verschillende functies en diensten. Zo kan een ruimte dienen om verkoopactiviteiten en sociale activiteiten aan elkaar te koppelen.

Detailhandelsactiviteiten kunnen in de toekomst mogelijkheden bieden voor versterking van de leefbaarheid, als deze activiteiten op basis van particulier initiatief tot stand komen. Hierbij kan worden gedacht aan de verkoop van eigen streekproducten op het boerenerf (landwinkels) of aan tijdelijke, seizoensgebonden verkoop van lokale producten of diensten als ondergeschikte functie bij multifunctioneel (her)gebruik van (leegstaande) ruimtes zonder specifieke detailhandelsbestemming.

3.7 Groen en water

Natuur, landschap, openbare ruimte

De structuur van het dorp en de polders wordt in grote mate bepaald door de karakteristieke slagenverkaveling: smalle lange percelen, van elkaar gescheiden door sloten. Om deze verkaveling in stand te houden, is het belangrijk dat de waterstructuur wordt beschermd en gehandhaafd. Ook de bermsloten langs het Noord- en het Zuideinde maken deel uit van deze cultuurhistorische structuur.

Belangrijk voor het behoud van het karakter en de identiteit van het dorp is de openheid buiten de bebouwingslinten, het waterrijke karakter, doorzichten, de steilrand, monumentale bomen en kleine landschapselementen. Ook kenmerkende bruggen, molens, historische boerderijen en andere historisch belangrijke gebouwen zijn belangrijk voor het karakter van het dorp. Deze willen we dan ook behouden en waar mogelijk versterken.

Waterkwaliteit en -kwantiteit

Het Hoogheemraadschap van Rijnland is waterkwaliteits- en -kwantiteitsbeheerder. Het meet de waterkwaliteit op verschillende locaties in Aarlanderveen en beheert de waterpeilen. De doorstroombreedte ter plaatse van bruggen in de hoofdwatergang langs de westzijde van het Zuideinde is volgens het hoogheemraadschap een knelpunt in de waterhuishouding. De gemeente heeft geen specifiek beleid voor de waterkwaliteit en -kwantiteit in Aarlanderveen. Er zijn 2 overstortlocaties vanuit gemengde riolering in de dorpskern.

Binnen de kern Aarlanderveen zijn geen officiële zwemwaterlocaties aanwezig.

Riolering

In de dorpskern ligt voornamelijk riool onder vrij verval voor afvoer van vuil water gemengd met regenwater. Langs het Noordeinde, het Zuideinde en de Nieuwkoopseweg ligt drukriolering voor de afvoer van alleen vuil water. Het regenwater wordt daar geloosd op de naburige sloten. Het rioolwater gaat naar een transportgemaal van het hoogheemraadschap, dat het verpompt naar een zuivering in Nieuwveen. Lozingen van regenwater op de drukriolering en de capaciteit van het transportgemaal van het hoogheemraadschap zijn aandachtspunten.

Meetlocaties waterkwaliteit
(Rijnland 2016).

Relatie met klimaatadaptatie; kans op wateroverlast door klimaatverandering

Bij drukriolering is er geen relatie tussen riolering en wateroverlast door neerslag. In deze gebieden is de bergings- en afvoercapaciteit van de sloten (oppervlaktewater) in combinatie met de hoogte van het maaiveld bepalend. Theoretische berekeningen van het riool in de dorpskern geven geen 'water op straat' aan. Gezien de hoogteligging van het maaiveld is er geen aanleiding om aan te nemen dat de dorpskern kwetsbaar is voor wateroverlast door klimaatverandering.

Om de grotere rivieren waar het overtollige water op geloosd wordt, te ontzien in tijden van hoog water, is het van belang om het watervasthoudend vermogen van het gebied zo hoog mogelijk te houden. Daarom heeft het de voorkeur om groene daken te stimuleren, zo min mogelijk verharding aan te brengen en waar dat toch gebeurt om daar zo veel mogelijk open bestrating toe te passen.

Watersysteemkaart met verschillende polders (Rijnland).

4 MOBILITEIT (EN INFRASTRUCTUUR)

Algemeen

Aarlanderveen wordt ontsloten via de N231, de Nieuwkoopseweg. Vanaf het kruispunt bij deze weg kun je de Dorpsstraat inrijden, in zowel noordelijke als zuidelijke richting. In het dorp geldt een maximumsnelheid van 30 km/h. Het betreffende kruispunt bij De Dorpsstraat is de enige ontsluiting vanaf het hogere wegennet. De bereikbaarheid met de auto is goed. Verder kan voor het dorp gebruik worden gemaakt van bus 147, die bij dit kruispunt halteert. Deze bus rijdt een halfuursdienst tussen Alphen aan den Rijn, Nieuwkoop en Uithoorn.

Aandachtspunten

De Dorpsstraat is smal (3,20 tot 4,5 meter breed), er staan geparkeerde auto's en er rijdt zwaar verkeer doorheen, zoals landbouwtractoren en vrachtwagens. Met name voor de combinatie fietsers en landbouw- en vrachtverkeer is het gedeelte van de Dorpsstraat tussen de Kerkvaartseweg en de Aarlanderveenseweg niet verkeersveilig. We willen dan ook (een deel) van het landbouw- en vrachtverkeer weren.

Op de N231 tussen Dorpsstraat in Aarlanderveen en Achttienkavels in Nieuwkoop, is op dit moment geen landbouwverkeer toegestaan. Daarom rijdt dit verkeer via de Dorpsstraat. De openstelling van de N231 richting Nieuwkoop voor landbouwverkeer is een voorwaarde voor een structurele oplossing. We zijn op dit moment in gesprek met de provincie Zuid-Holland om openstelling van de N231 voor landbouwverkeer mogelijk te maken.

Andere aandachtspunten

Een ander aandachtspunt is het gebruik van de Zieldeweg als sluiproute tussen Zwammerdam en Nieuwkoop. Om de fietsers te beschermen, hebben we in het Meerjarenplan Infrastructuur budget opgenomen voor de aanleg van een vrijliggend fietspad langs deze weg. We moeten onderzoeken of dit haalbaar is, of dat we een andere voorziening voor fietsers moeten treffen.

Ontwikkelingen infrastructuur

Ter verbetering van de verkeersveiligheid wordt een rotonde aangelegd op de kruising N231 - Achttienkavels. Verder werken we aan de voorbereidingen voor de aanleg van een fietsbrug over het Aarkanaal. Hiermee krijgen fietsers vanuit Aarlanderveen en Nieuwkoop een snellere fietsverbinding met het stadsfietsnetwerk van Alphen aan den Rijn.

Bushalte Nieuwkoopseweg.

5 DUURZAAMHEID EN MILIEU

Warmteanalyse

Begin 2018 is een warmteanalyse voor de gemeente Alphen aan den Rijn uitgevoerd. Hierin wordt per buurt, wijk of dorp aangegeven welk alternatief voor aardgas de laagste maatschappelijke kosten met zich meebrengt. Om een goede afweging voor een alternatieve warmtevoorziening te kunnen maken, moeten we ook andere aspecten meewegen (bijvoorbeeld de mate van duurzaamheid van de warmtebron, beschikbaarheid van brandstof, risico's, comfort en transport over de weg). Bij het opstellen van de lokale warmteplannen en de gemeentelijke warmtevisie in 2019 nemen we deze aspecten ook mee.

Energie

In het Actieprogramma duurzaamheid is aangegeven dat vanaf 2018 alle nieuwbouwplannen aardgasloos en energieneutraal moeten zijn. Sinds juli 2018 is door het in werking treden van de Wet Voortgang Energietransitie (Wet VET) de aansluitplicht voor gas bij kleinverbruikers komen te vervallen. Dat betekent dat nieuwe kleinverbruikers zoals woningen en kleine bedrijven geen gasaansluiting meer krijgen. Om het dorp zelfvoorzienend voor energie te maken is het belangrijk de energievraag terug te dringen door energiebesparende maatregelen en ruimte te reserveren voor duurzame energieproductie, zoals platte daken voor zonnepanelen, zonneweides of een locatie voor een dorpsmolen.

Geluid; vliegverkeer

Aarlanderveen ligt voor een deel onder de 20 Ke-contour van Schiphol. Binnen de zone van deze contour wordt in principe terughoudend omgegaan met woningbouw. Uitgangspunt hierbij is mensen beschermen tegen vliegtuigeluid, maar ook voldoende ruimte laten voor de ontwikkeling van de mainport Schiphol. Bij realisatie van geluidsgevoelige bestemmingen (zoals woningen) binnen deze contour moet de Beleidsregel wonen en vliegen 20 Ke-contour Schiphol worden toegepast.

Geur

In de buurt van de kern van Aarlanderveen zijn diverse (melk)veehouderijen gevestigd. Bij de ontwikkeling van geurgevoelige bestemmingen moet hiermee rekening gehouden worden. De uitgangspunten hiervoor zijn vastgelegd in de geurgebiedsvisie. Voor de polder Nieuwkoop (ten noorden van Aarlanderveen) en de polder ten westen van Aarlanderveen hebben we afstanden bepaald die aangehouden moeten worden ten opzichte van melkveehouderijen.

Ecologie

Aarlanderveen is gelegen naast het Natura2000-gebied Nieuwkoopse Plassen & De Haeck. Ontwikkelingen in de dorpskern moeten worden getoetst aan de invloed hiervan op de stikstofdepositie in het Natura2000-gebied.

Bodemdaling

Eeuwen geleden bestond het veenweidegebied vooral uit moerassen. Om deze moerassen geschikt te maken voor landbouw zijn er sloten gegraven, waardoor het overtollige water gemakkelijk kon worden afgevoerd. Het veen kwam daardoor droog te staan. Veen dat blootstaat aan de buitenlucht oxideert echter. Dat wil zeggen dat het reageert met zuurstof en daardoor verdwijnt. Daarnaast krimpt de veenlaag, waardoor de bodem inklinkt. Door deze 2 factoren daalt de bodem. Om te voorkomen dat het veen weer verandert in moeras, is een lager waterpeil nodig. Het veen blijft op die manier droog, maar de bodem zakt steeds verder. Gemiddeld zakt het veenweidegebied 1 cm per jaar.

ALGEMENE TRENDS EN ONTWIKKELINGEN

Participatiesamenleving

Nederlandse gemeenten hebben per 1 januari 2015, op grond van de nieuwe Wmo, de Jeugdwet en de Participatiewet, een brede integrale verantwoordelijkheid voor het sociale domein (3 decentralisaties). Het hart van deze decentralisaties bestaat uit ondersteuning van inwoners, gericht op zelfredzaamheid ('eigen kracht') en participatie ('meedoen'). Dit is verwoord in het beleidsplan Beter voor elkaar, het beleidsplan Sociale agenda 2014-2018 van de gemeente Alphen aan den Rijn.

De bovengenoemde veranderingen binnen het sociaal domein zijn verstrekkend. Zij maken deel uit van een omvorming van ons zorg- en sociale systeem. De verzorgingsstaat verandert naar een participatiesamenleving. De rollen en verwachtingen van de overheid, uitvoeringsspartners en inwoners veranderen en er ontstaat een veranderende vraag voor de lokale sociale infrastructuur. Inwoners zijn in de eerste plaats zelf verantwoordelijk voor hun leven. Waar dat niet lukt, staat een sociaal netwerk klaar om te helpen. Als gemeente ondersteunen we dit door het in stand houden van goed toegankelijke basisvoorzieningen die eigen kracht en het helpen van elkaar mogelijk maken. Daarom ondersteunen wij eigen initiatief van inwoners en stimuleren we burgerparticipatie. Betrokkenheid en participatie van inwoners in een kern kan het verschil maken in de ontwikkeling van de leefbaarheid van een kern.

Inclusieve samenleving

Met de ratificering in 2016 van het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap heeft de overheid zich verplicht om te bouwen aan een samenleving waarin mensen met een beperking volwaardig mee kunnen doen. Gemeenten hebben hierbij een belangrijke taak en verantwoordelijkheid. Op de terreinen die in het verdrag beschreven zijn, is in Nederland al veel geregeld en op veel van deze terreinen hebben de gemeenten taken. Denk aan wonen, werken, ondersteuning, openbaar vervoer, de gemeentelijke infrastructuur en het onderwijs. Dit betekent dat het verdrag ook op het beleid van gemeenten van toepassing is en dat gemeenten een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan het transformatieproces om tot een inclusieve samenleving te komen. Het transformatieproces zal grotendeels in de samenleving moeten plaatsvinden. Dit houdt in dat er eventueel, in aanvulling op het reeds ingezette beleid, maatregelen moeten worden genomen die hieraan bijdragen. De uitvoering van het verdrag mag voor een groot deel geleidelijk gebeuren.

Positieve gezondheid

Gezondheid is het vermogen van mensen zich aan te passen en een eigen regie te voeren, in het licht van fysieke, emotionele en sociale uitdagingen van het leven. Positieve gezondheid kent 6 dimensies: lichaamsfuncties, mentale functies en beleving, spirituele/existentiële dimensie, kwaliteit van leven, sociaal-maatschappelijke participatie en dagelijks functioneren (Huber). Laagdrempelige en toegankelijke voorzieningen dragen bij aan positieve gezondheid. Ook het milieu heeft effect op positieve gezondheid. De inrichting van de leefomgeving moet de mensen die er wonen faciliteren.

Demografische ontwikkelingen

Vergrijzing en andere veranderingen in de bevolkingssamenstelling kunnen grote gevolgen hebben. Landelijk verdubbelt het aantal ouderen (65 jaar en ouder) tot 2040. Dit betekent overal toenemende behoefte aan voor ouderen geschikte woningen, zorgvoorzieningen, culturele en recreatieve voorzieningen en andere voorzieningen in de buurt. Vergrijzing heeft ook grote invloed op de woningmarkt door de honkvastheid van ouderen en (op langere termijn) door de grote uitstroom van ouderen uit de woningmarkt. Daarnaast krimpt de bevolking in de werkende leeftijdscategorie. Dit kan gevolgen hebben voor de arbeidsmarkt en leiden tot arbeidstekorten, bijvoorbeeld in de zorg.

Langer thuis wonen

Vanuit zowel de ruimtelijke als de sociale agenda hecht de gemeente Alphen aan den Rijn aan zelfstandigheid, zelfredzaamheid en kwaliteit van wonen en leven. Inwoners blijven langer zelfstandig wonen of gaan (opnieuw) zelfstandig wonen doordat de rijksoverheid de toegang tot de intramurale zorg beperkt heeft. Dat is niet altijd makkelijk en stelt soms specifieke eisen aan de woonomgeving en de ondersteuning. Voor deze inwoners is een pakket van wonen, welzijn en zorg op maat nodig.

Het doel is dat alle inwoners van Alphen aan den Rijn zo zelfstandig mogelijk kunnen wonen en meedoen in de Alphense samenleving, eventueel met begeleiding en ondersteuning.

Jeugd

De vastgestelde regionale visie op jeugd komt er in het kort op neer dat iedereen meedoet: kinderen, jeugdigen, ouders, familie, burens, vrijwilligers en hulpverleners, leerkrachten, professionals, beleidsmakers en bestuurders. Iedereen heeft een rol bij het opgroeien van onze jeugd. De centrale doelstelling is dat de jeugd in de gemeente Alphen aan den Rijn gezond en veilig opgroeit. Ze ontwikkelen hun talenten en kunnen zo, nu en later, naar vromege deelnemen en bijdragen aan de maatschappij. Er moeten voldoende voorzieningen zijn voor kinderen om zich te ontwikkelen. Het creëren en toegankelijk maken van basisvoorzieningen is hierbij een vereiste.

Onderwijs en kinderopvang

In de gemeente Alphen aan den Rijn willen de onderwijsorganisaties aan kinderen van 0 tot 12 jaar een doorgaande leerlijn bieden. Iedereen doet mee.

Ook wanneer een kind extra ondersteuning nodig heeft, is er een passende leerplek voor hem of haar. Nauwe samenwerking tussen onderwijs en opvang is een voorwaarde voor succes. Wanneer partners samenwerken in het belang van het kind, doen ze dat vanuit eenduidige pedagogische waarden. Zo geven ze voor het kind een bestendige leerweg vorm. Het onderwijsaanbod sluit aan bij de lokale behoefte en is gevarieerd. De scholen hebben een sterke eigen identiteit. Dit vormt geen belemmering voor samenwerking. Verschillende identiteiten kunnen elkaar juist versterken.

Naast overeenkomstige ambities over de verschillende clusters heen zijn er ook verschillende visies per cluster te onderscheiden. Deze verschillen zitten hem met name in de functie van de school in de wijk of buurt. 'Scholen

zijn scholen', is het uitgangspunt in de grotere kernen. In de wijk wordt samengewerkt met partners en wijkbewoners. De school heeft een centrale plek in het netwerk rond de kinderen, in het belang van hun sportieve, culturele en creatieve ontwikkeling. De school heeft in de kleine kernen een centrale plek in de gemeenschap. Behalve aan onderwijs en opvang kan, afhankelijk van de lokale behoefte, in de school ook ruimte worden geboden aan educatie, sport, ontmoeting of zorg. Zo wordt de gemeenschap betrokken bij de groei en ontwikkeling van het kind en kunnen voorzieningen behouden blijven voor de dorpen.

Digitalisering

Digitalisering speelt een belangrijke rol in het welbevinden van mensen. Gebruik van digitale instrumenten als computer en tablet en toegang tot het digitale web bevorderen de zelfredzaamheid en maakt mensen minder eenzaam. In toenemende mate bieden organisaties en ook de gemeente digitale dienstverlening. Dit varieert van het bestellen van boodschappen tot een app voor medicijngebruik. Het is dan ook belangrijk dat digitale dienstverlening en ondersteuning toegankelijk zijn en bereikbaar voor alle inwoners en dat de infrastructuur hierop is ingericht. Digitalisering biedt kansen in het verbinden van organisaties, mensen en apparaten. Dienstverlening aan burgers en bedrijven kan bijvoorbeeld verbeterd worden. Ook kan er op het gebied van veiligheid slimmer en sneller geanticipeerd worden, bijvoorbeeld door cameratoezicht met gezichtsherkenning of door het proactief monitoren van sociale media. Digitalisering maakt echter ook kwetsbaar door de grote afhankelijkheid die we inmiddels hebben van digitale data en voorzieningen, en de inbreuk op de persoonlijke levenssfeer die constant op de loer ligt.

Mobiliteit

Komende jaren staat de vraag centraal hoe wij, overheids- en vervoersdiensten, het vervoersaanbod zodanig kunnen organiseren dat dit zo veel mogelijk tegemoetkomt aan de behoeften van de individuele reiziger. De behoefte aan mobiliteit zal de komende decennia immers nog verder toenemen, dankzij een gestaag groeiende bevolking en een toenemende welvaart (CPB/PBL 2015). Dat heeft tot gevolg dat het infrastructuur- en mobiliteitsstelsel te maken krijgt met grote maatschappelijke opgaven. Zo moet het grotere aantallen mensen zien te verbinden met hun bestemmingen en het goederenvervoer blijven faciliteren voor een goed functionerende economie en samenleving. Tegelijkertijd proberen we de congestie op het netwerk zo veel mogelijk binnen de perken te houden en de leefbaarheid, met name in de dorpen, binnen acceptabele grenzen te houden.

Als gevolg van de doorontwikkeling van digitale technieken zullen infrastructuur, mobiliteit en de transportdiensten substantieel gaan veranderen. Het aantal deelauto's, deelfietsen en aanvragen voor laadpalen groeit landelijk exponentieel. De transitie naar elektrisch rijden zal binnen 2 decennia voltooid zijn. Zelfrijdend vervoer en bezorging via drones maken hun opwachting. Dit alles zal de komende jaren een steeds grotere invloed hebben op ons ruimtegebruik, de bouwlocaties, de (steden)bouwkundige inrichting, het parkeerbeleid en de regelgeving.

Met de nieuwe ov-concessie in 2020 of 2022 streven wij ernaar om door integratie van (kleinschalig) openbaar vervoer en doelgroepenvervoer het vervoersaanbod beter te laten aansluiten bij de behoeften van de individuele

reiziger. Hiermee ontstaat een laagdrempeliger vervoersstelsel en worden voorzieningen beter bereikbaar, ook voor personen die afhankelijk zijn van collectief (doelgroepen)vervoer.

Duurzaamheid en verduurzaming

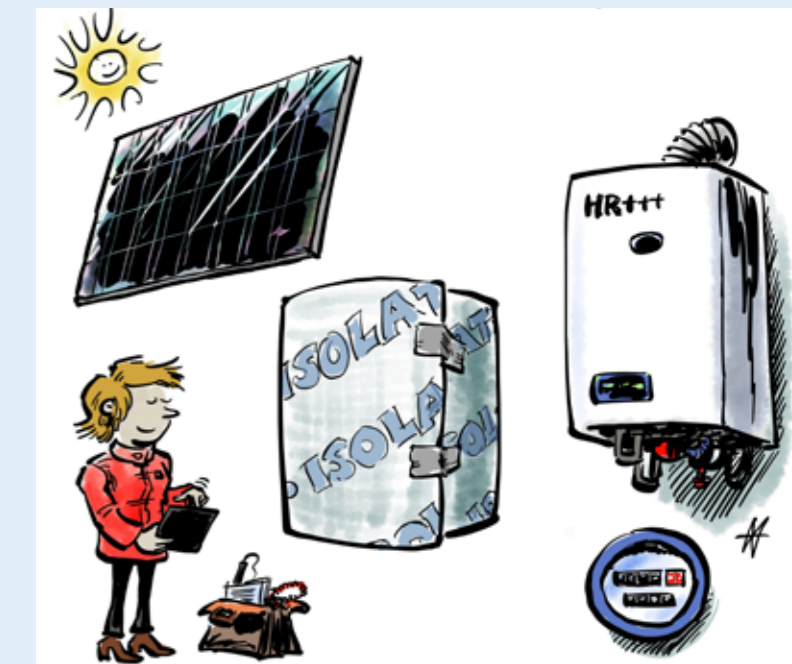
De gemeente Alphen aan den Rijn heeft de ambitie om in 2050 vrij te zijn van fossiele brandstof, en CO₂- en energieneutraal te zijn. In de dorpen is er voldoende ruimte om voor wat betreft energie op termijn geheel zelfvoorzienend te worden. Daartoe is het in de eerste plaats noodzakelijk dat we zo veel mogelijk energie besparen. Voor de resterende energievraag is het zaak dat we hiervoor steeds minder gebruikmaken van fossiele energie, en steeds meer van duurzame energie.

Het grootste deel van de energievraag bestaat uit warmtevraag. Voor de gehele gemeente onderzoeken we wat per buurt, wijk of dorp het beste alternatief is voor aardgas. Voor de dorpen kun je denken aan biogas, lokale restwarmte, warmte uit oppervlaktewater, aansluiting op de warmteronde, geothermie en all-electric. De komende jaren is de transitie naar aardgasloze dorpen een belangrijk speerpunt.

Daarnaast vraagt de noodzakelijke opwekking van duurzame elektriciteit ook in de dorpen om ruimte. Geschikt dakoppervlak moeten we voorzien van zonnepanelen. Grote (schuur)daken kunnen vol gelegd worden met zonnepanelen, voor eigen gebruik of voor omwonenden (postcoderoos). De opgave om te voorzien in duurzame energie is vele malen groter en daarmee niet gedekt. Ook op grotere schaal moeten we in de dorpen duurzame energie opwekken. Daarbij kan worden gedacht aan zonnevelden of het realiseren van een dorpsmolen, door en voor de inwoners van de dorpen.

Voor de bestaande bouw zullen we conform de trias energetica zo veel mogelijk inzetten op besparing. Isolatie van bestaande bouw is dan ook een belangrijke maatregel voor het verduurzamen van de bestaande bebouwing. Daarnaast kunnen we zo veel mogelijk inzetten op het opwekken van duurzame energie door middel van zonnepanelen op daken van de bestaande bebouwing. De transitie naar energieneutraal (of 'nul op de meter') en aardgasloze woningen is de komende jaren een belangrijk speerpunt. De beste aanpak hierbij is om voor blokken woningen in één keer een plan te maken om energieneutraal te worden. Dit voorkomt dat eerst de rendabele maatregelen worden uitgevoerd en de dure maatregelen overblijven.

Voor nieuwbouw is in het Actieprogramma Duurzaamheid aangegeven dat vanaf 2018 alle nieuwe plannen aardgasloos en energieneutraal moeten zijn. Nieuwbouw biedt ook kansen om daarnaast duurzame materialen toe te passen (circulair bouwen) en gezond, waterbesparend en flexibel te bouwen. Scholen en verenigingen zullen steeds meer het initiatief nemen tot verduurzaming, waarbij zij uiteindelijk energieneutraal worden. De gemeente ondersteunt hen daarbij. Bij het onderwijs richt de verduurzaming zich niet alleen op het schoolgebouw, maar ook op de lessen en de omgeving.

Klimaatverandering en bodemdaling

Klimaatverandering gaat een belangrijke rol spelen in onze leefomgeving. Steeds meer zullen piekbuien of extreme droogte voorkomen, met alle gevolgen daarvan voor de waterkwaliteit en de waterkwantiteit. Dat zal ook zijn weerslag hebben op het water in sloten en watergangen in de bebouwde kom. Verzilting van het water (door toename van het percentage zout) heeft ook haar weerslag op het zoutgehalte in de bodem en daarmee ook op flora en fauna.

De gemeente anticipeert op de klimatologische veranderingen met extremere neerslag en droogte. Dit vertaalt zich in maatregelen in elk van de stappen van de voorkeursvolgorde voor de omgang met regenwater: vasthouden, bergen en afvoeren. Bij vasthouden en bergen betrekken we nadrukkelijk de inrichting van de openbare ruimte. Bij afvoeren worden de buizenstelsels en het oppervlaktewater nader beschouwd.

Bodemdaling speelt vooral in het buitengebied rond de dorpen. De discussie over het stoppen van de bodemdaling door te stoppen met pompen wordt steeds belangrijker. Welke keuze we ook maken, de samenstelling van de bodem zal veranderen en daarmee ook het gebruik van de bodem. Dat heeft gevolgen voor de werkgelegenheid en sociale samenhang in en om de dorpen. Hoe en wanneer dat gebeurt, is nog onduidelijk.

Hittestress

De gevoeligheid voor hittestress kan bij gebouwen verminderd worden door groene daken aan te leggen. Bij nieuwbouw is er een extra mogelijkheid om door middel van een warmtepomp, in combinatie met een bodemwarmtewisselaar, de gebouwen van duurzame koeling te voorzien.

Klimaatadaptatie en Green City

In opdracht van de provincie Zuid-Holland brengen we voor het buitengebied relevante gegevens over de gevolgen van klimaatverandering in kaart. De uitkomsten van dit onderzoek maken de kwetsbaarheden van het gebied inzichtelijk, waarna we maatregelen kunnen nemen.

In het actieprogramma van de gemeente staat dat bij nieuwbouw moet worden gelet op bestendigheid tegen hittestress en tegen hevige buien. Hiertoe adviseren we zo veel mogelijk groen en blauw in te richten en open bestrating toe te passen. En waar mogelijk woningen te voorzien van witte of groene gevels en van groene daken. Groene daken zijn te combineren met zonnepanelen. Bij nieuwbouw kunnen warmtepompen, in combinatie met bodemwarmtewisselaars, voorzien in duurzame koeling, die - in tegenstelling tot airco's - de hittestress vermindert.

Veiligheid

In het algemeen kunnen we stellen dat Alphen aan den Rijn een relatief veilige gemeente is. Als we de gemeente vergelijken met de 36 andere G32-gemeenten, is Alphen aan den Rijn zelfs de veiligste gemeente. Dat de gemeente de afgelopen jaren steeds in de top 3 van de veiligste gemeenten (van de G32-gemeenten) staat, is een belangrijk uitgangspunt als we kijken naar nieuwe prioriteiten op het gebied van veiligheid en leefbaarheid voor de komende

jaren. Dit sluit aan bij het beeld dat veiligheid en leefbaarheid al langere tijd bestuurlijke prioriteit hebben, waardoor in de afgelopen jaren al veel is opgebouwd. Voorbeelden zijn het gebiedsgericht werken, de lokale Veiligheidskamer, de crisisorganisatie, de professionaliteit van breed inzetbare bouwinspecteurs en de inzet van wijkboa's. Tegelijkertijd zijn juist veiligheid en leefbaarheid nooit vanzelfsprekend en altijd het resultaat van een gerichte en gezamenlijke inzet van de gemeente, externe partners, inwoners en ondernemers. Net als in het sociale beleid staat de eigen kracht, zelfredzaamheid en eigen verantwoordelijkheid voorop. De burgers maken de samenleving en de gemeente faciliteert hierbij. De prioriteiten in het huidige veiligheids- en handhavingsbeleid (2015-2018) hebben we in de volgende doelstellingen verwoord:

- creëren en onderhouden van vitale, leefbare wijken waarin alle generaties inwoners zich veilig voelen en bereid zijn de veiligheid te bevorderen;
- duurzame fysieke veiligheid op de terreinen van wonen, werken en ondernemen bereiken door effectieve samenwerking van alle verantwoordelijke lokale partners. Deze nemen hun verantwoordelijkheid en spreken elkaar hierop aan;
- in beeld brengen en aanpakken van personen die de openbare orde en veiligheid verstoren;
- Het veiligheidsbeleid voor de komende jaren is op dit moment in ontwikkeling en dat beleid zullen we in nauwe samenhang met de gebiedsvisies en wijkplannen opstellen.

Een onderwerp dat de komende jaren een prominentere rol gaat spelen op het terrein van veiligheid is ondermijning. 'Ondermijning' is een containerbegrip waar diverse vormen van georganiseerde criminaliteit onder geschaard worden. Wat zij gemeen hebben, is dat er een sterke verwevenheid tussen 'bovenwereld' en 'onderwereld' bestaat en dat de criminele activiteiten een corrumperend en ondermijnend effect op de samenleving en haar instituties hebben. Landelijk is er steeds meer aandacht voor het thema. We proberen als overheidspartners één front te vormen tegen ondermijnende criminaliteit.

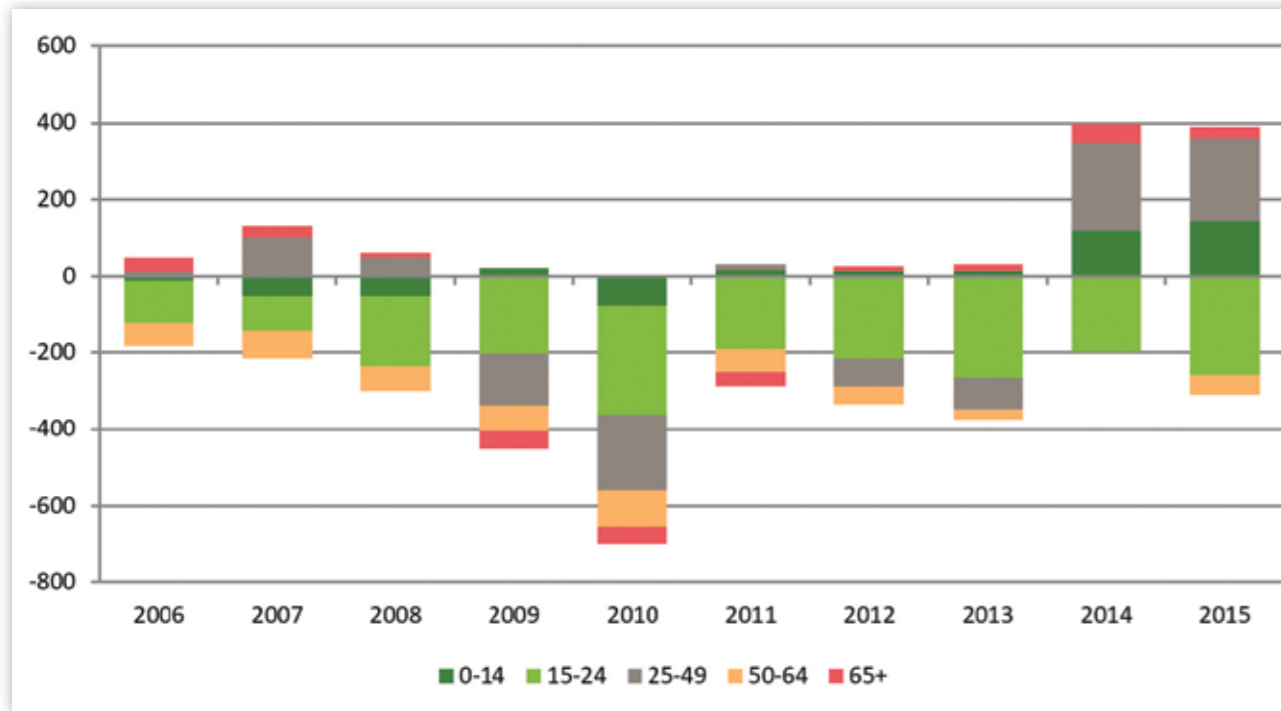
Nog meer dan in de afgelopen jaren is ondermijning namelijk een vraagstuk waarbij naast de inzet vanuit het strafrecht ook de gemeente vanuit een meer bestuursrechtelijke invalshoek steeds vaker en intensiever moet investeren.

Ook de aansluiting van zorg en veiligheid is steeds vaker aan de orde. De nieuwe wet Verplichte geestelijke gezondheidszorg legt extra taken bij de burgemeester en daarmee bij de gemeente. Deze wet gaat uit van (ambulant) behandelen en begeleiden en stelt de gedwongen opname van patiënten niet langer centraal. Daarnaast zal meer aandacht uitgaan naar vroegsignalering met de ketenpartners.

In 2018 ligt de focus van het district op de aanpak van misstanden in de vastgoedsector. Verder willen we ons vooral richten op de aanpak van cumulatie van problemen in wijken die een voedingsbodemp kunnen vormen voor criminele activiteiten. Lokaal wordt in dit kader al het HEIT (Haags Economisch Interventie Team) ingezet voor bedrijfscontroles en er is een pilot op komst voor een gezamenlijke aanpak van adressignalen. Een verbetering van de samenwerking en het uitwisselen van gegevens tussen partijen is noodzakelijk om adresgerelateerde fraude tegen te kunnen gaan. Deze vorm van fraude kent namelijk vele facetten en kan grote gevolgen hebben op verschillende terreinen.

Gemeente Alphen aan den Rijn. Migratiesaldi per leeftijdscategorie 2006-2015.

Met zijn allen naar de stad

In 2030 woont 60% van de wereldbevolking in de stedelijke regio's. In Nederland vertrekken mensen vanuit de provinciale gemeenten naar de steden. Dit zijn jongeren die gaan studeren of werken in de stad (zie de oranje balkjes in onderstaande figuur). Ook voor volwassenen is de stad aantrekkelijk door de nabijheid en het niveau van voorzieningen.

In de gemeente Alphen aan den Rijn zien we vooral een vertrek van jongeren en komen de afgelopen jaren mensen uit andere leeftijdscategorieën weer naar Alphen toe. We winnen inwoners van onder andere Nieuwkoop, Den Haag, Zoetermeer en Leiden. Wanneer omliggende gemeenten veel gaan bouwen kan dit weer omslaan.

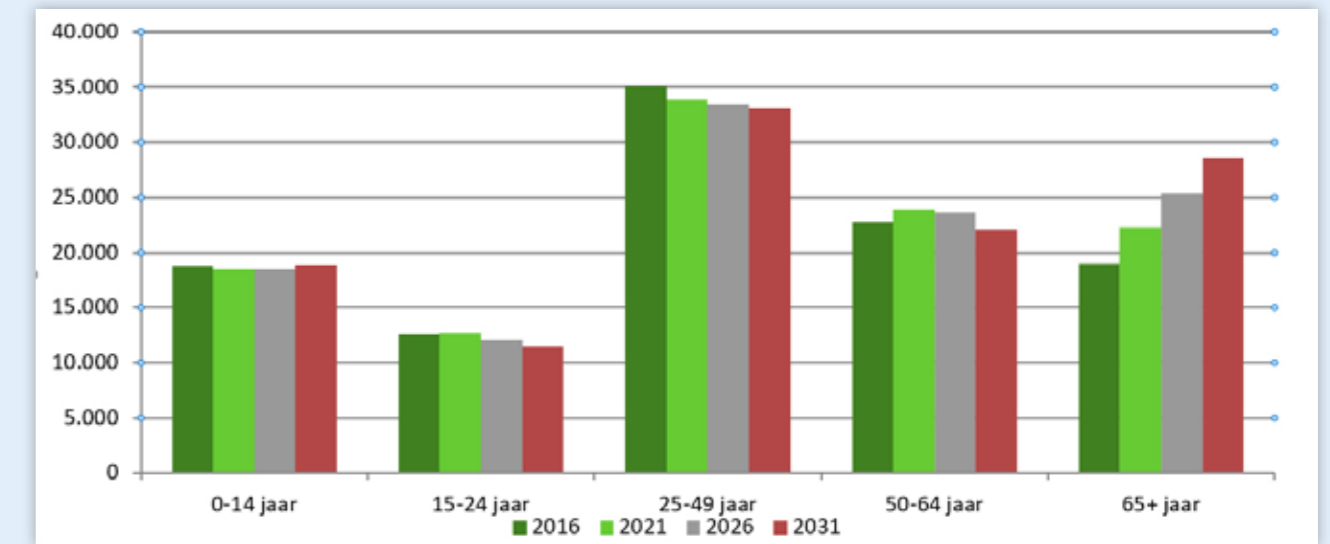
In de dorpen merken inwoners vooral het wegtrekken van de jongeren. Soms omdat er geen geschikte huizen zijn en soms omdat ze de drukte van de stad zoeken. Het aandeel verhuizingen is het hoogst onder jongeren (figuur 2.3). Inwoners zullen vaak zeggen dat het door de eerste reden komt en oproepen tot meer (goedkope) woningbouw. Maar er is geen eenduidig antwoord. In de ene kern is jaren niets gebouwd. Daar is meer woningbouw nodig. Tegelijkertijd moeten we ook begrijpen dat verstedelijking een maatschappelijke trend is, die noch de gemeente, noch bewoners, noch woningbouw zal keren.

Toename kleine huishoudens en vergrijzing

Ondanks de trek naar de steden zien we dat de woningbehoefte aardig stijgt in Alphen aan den Rijn. Dat heeft te maken met 2 trends: toename van kleine huishoudens en de vergrijzing. In figuur 2.2 zie je de ontwikkeling van huishoudens naar type. Het aantal eenpersoonshuishoudens gaat nog flink toenemen, met ongeveer een miljoen huishoudens in twintig jaar. Dit is

deels te verklaren door de vergrijzing en veranderende wetgeving in de zorg.

Ouderen willen langer zelfstandig thuis wonen dan vroeger (zie figuur vorige pagina figuur): Er zijn weinig verhuizingen onder ouderen). In de zorg geldt al een paar jaar extramuralisering. Met lichte zorgklachten mogen mensen niet meer in een instelling wonen, dus blijven zij langer thuis wonen en gaan ze minder snel naar verzorgings- en verpleeghuizen. Vergrijzing en 'vereenzaming' dragen bij aan de verwachte sterke groei (10% of meer) van de woningbehoefte in Alphen aan den Rijn (zie onderste figuur). Voor de dorpen ontstaat meer druk op het sociale netwerk, een uitdaging om zorg te organiseren en vereenzaming tegen te gaan.

Gemeente Alphen aan den Rijn. Ontwikkeling bevolking naar leeftijd.

MONITORING

Bij deze gebiedsvisie hebben we gebruikgemaakt van een grote hoeveelheid informatie vanuit allerlei gremia. We hebben geput uit bestaande documenten, uit lopende ontwikkelingen en uit de vele contacten die gemeenteambtenaren en bestuurders de afgelopen jaren hebben gehad en onderhouden met inwoners en bedrijven. Op basis hiervan hebben we geprobeerd een korte en bondige visie per dorp op te stellen, waar we de komende jaren verder uit kunnen putten. We hebben er bewust voor gekozen om niet allerlei analyses en onderzoeken te doen, voorafgaand aan het opstellen van de visies.

De ontwikkelingen op allerlei gebieden gaan zo snel dat het zaak is de uitgangspunten/speerpunten van de gebiedsvisie te blijven monitoren. Automatisering en robotisering, veranderende maatschappelijke en ruimtelijke ontwikkelingen, de energietransitie, wettelijke ontwikkelingen; ze gaan allemaal in een hoog tempo, waardoor het moeilijk is voor de komende 10 jaar een visie in beton te gieten. De gebiedsvisie is dan ook een levend document. Er is ruimte voor verdere invulling en aanpassing van bepaalde onderwerpen. Hetzij door aanpassing van de visie, hetzij door het verder uitwerken van bepaalde thema's in de wijkplannen en uitvoeringsplannen.

COLOFON

Dit is een uitgave van gemeente Alphen aan den Rijn.

Uitgave: 11 december 2018
Vastgesteld in de raad van 28 maart 2019

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van gemeente Alphen aan den Rijn

Alphen aan den Rijn

